

บทที่

5

วารสารศาสตร์ข้อมูลกับการรายงานข่าวของไทย

Data Journalism and News Report of Thai Media

เอกพล ธีียรถาวร

Ekapon Thienthaworn

วารสารศาสตร์ข้อมูลกับการรายงานข่าวของไทย

Data Journalism and News Report of Thai Media

เอกพล ธีรธาวร¹

Ekapon Thienthaworn

บทคัดย่อ

เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารทำให้ผู้บริโภคมีช่องทางในการเลือกรับข่าวสารได้ตามความต้องการทุกที่ทุกเวลา และสามารถส่งข่าวสารไปยังผู้คนจำนวนมากโดยไม่ต้องผ่านกระบวนการของสื่อมวลชน การรายงานข่าวจึงไม่ได้ผูกขาดอยู่กับสื่อมืออาชีพอีกต่อไป การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ได้เพิ่มการแข่งขันในวงการสื่ออย่างเข้มข้น เพื่อการรักษาฐานผู้รับสาร องค์กรข่าวจึงต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอด โดยหนึ่งในทางออกที่น่าจับตามองได้แก่ “วารสารศาสตร์ข้อมูล”

“วารสารศาสตร์ข้อมูล” หมายถึง กระบวนการรายงานข่าวโดยใช้ข้อมูลเป็นหลัก เริ่มต้นจากการค้นหา เก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ตรวจสอบจัดระบบใหม่ และแปรรูปข้อมูลเพื่อนำเสนอไปยังผู้รับสารในรูปแบบที่เข้าใจได้ง่าย ในกระบวนการดังกล่าวนี้ มักจะใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเข้ามาช่วยในการทำงานด้วย อย่างไรก็ตามวารสารศาสตร์ข้อมูลไม่ได้มาแทนที่กระบวนการทำข่าวแบบเดิม แต่เป็นการนำเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมาเพิ่มประสิทธิภาพในการทำข่าวให้สูงขึ้นเพื่อให้สามารถขุดคุ้ย ทำความจริงที่ถูกซ่อนเร้นมาตีแผ่อย่างรอบด้าน ทั้งนี้เมื่อพิจารณาการใช้กระบวนการวารสารศาสตร์ข้อมูลของสื่อมวลชนในประเทศไทย พบว่าส่วนใหญ่จะเน้นเพียงการแปรรูปเนื้อหาเป็นอินโฟกราฟิกส์ หรือแอนิเมชันเพื่อนำเสนอและเข้าถึงผู้รับสารได้ง่ายเท่านั้น ซึ่งอาจเป็นเพราะข้อจำกัดใน 3 ประเด็น ได้แก่ ข้อจำกัด

¹ อาจารย์ประจำ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา (หัวหน้าแขนงวิชาการสารสนเทศ) [obcud37@gmail.com]

ภายในองค์กร ข้อจำกัดด้านวัฒนธรรมการเปิดรับข่าวสารของคนไทย ข้อจำกัดด้านการเปิดเผยข้อมูล จากภาครัฐ หรือข้อมูลความโปร่งใสในองค์กรเอกชน ทั้งนี้หากสื่อมวลชนในประเทศไทยสามารถพัฒนาและนำกระบวนการวารสารศาสตร์ข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะเป็นส่วนช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของชาติในหลายทาง

คำสำคัญ : วารสารศาสตร์ข้อมูล; การรายงานข่าว; สื่อมวลชนไทย

Abstract

Information Technology and Communication (ICT) create more channels for people to expose to news information at any convenient time. In fact, ICT has capability to send out news to enormous people without stepping into any mass media processes. According to this phenomenon, news reporting nowadays does not depends on traditional media anymore. Actually, this amendment has brought an aggressive and intensive competition in media industry. Then, the mission of media in this era is to maintain numbers of receiver and audience. In order to be survived in media industry's competition, one of the interesting solutions is "Data Journalism".

"Data Journalism" is defined as a process of news reporting that mainly focuses on information database. The process starts from information search and data collection for analysis. Next, journalist can re-organize, categorize and revise information, to make sure that receivers easily understand the information reported by journalist. In fact, Information Technology and Communication systems are used for Data Journalism processing to increase the effectiveness of news reporting. Further benefit is information can be analyzed in sights with more detailed, which probably have not been unveiled before. However, Thai media still applies Data Journalism to present the revised information in form of info graphic or animation only to get receivers' attention and interest. These results may be affected from three limitations, which are internal limitations of news publication, cultural media exposure of Thais and data disclosure

regulation of public sectors or integrity and transparency assessment of private sectors.

Keywords : Data Journalism; News Reporting; Thailand

บทนำ

เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารทำให้โลกก้าวเข้าสู่ยุคสังคมข่าวสารอย่างเต็มตัว เรากำลังอยู่ในยุคที่ท่วมท้นไปด้วยข้อมูลข่าวสาร สื่อใหม่รูปแบบต่าง ๆ เกิดขึ้นจำนวนมาก ผู้บริโภคมีช่องทางในการเลือกรับข่าวสารได้ตามที่ตนเองต้องการทุกทีทุกเวลา นอกจากนี้ผู้บริโภคเองก็สามารถส่งข่าวสารที่ตนเองต้องการผ่านสื่อสมัยใหม่ไปยังบุคคลอื่นจำนวนมาก โดยไม่ต้องผ่านกระบวนการของสื่อมวลชน ทำให้การรายงานข่าวไม่ได้ผูกขาดอยู่กับสื่อมืออาชีพอีกต่อไป การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้เพิ่มการแข่งขันในวงการสื่ออย่างเข้มข้นเพื่อการรักษาฐานผู้รับสาร องค์กรข่าวจึงต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอด

โจทย์สำคัญขององค์กรข่าวในยุคนี้ คือ ทำอย่างไรให้สามารถนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนในแบบที่คนทั่วไปไม่สามารถทำได้ ทั้งน่าสนใจ เข้าใจง่าย และสามารถนำไปใช้ได้ทันที พร้อมกันนี้องค์กรข่าวก็ต้องสามารถสร้างรายได้เพื่อความอยู่รอดในเชิงธุรกิจด้วย ซึ่งนวัตกรรมในการรายงานข่าวอย่าง “วารสารศาสตร์ข้อมูล” (Data Journalism) อาจเป็นคำตอบของเรื่องนี้ดังคำกล่าวของ Sir Tim Berners-Lee (2010) ผู้บุกเบิกเว็บไซต์ไวด์เว็บ ที่ว่า “การวิเคราะห์ข้อมูล คือ อนาคตของนักข่าว”

ปัจจุบัน นอกจากข้อมูลจำนวนมากจากสื่อใหม่หลากหลายรูปแบบแล้ว หน่วยงานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ หรือภาคธุรกิจ ต่างก็นำเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเข้ามาปรับปรุงประสิทธิภาพการดำเนินงานขององค์กรจนทำให้เกิดการจัดเก็บ “ข้อมูล” จำนวนมหาศาล ขณะเดียวกันประเทศไทยก็มีกฎหมายที่กำหนดให้ข้อมูลจำนวนมากเผยแพร่ต่อสาธารณะในลักษณะ ข้อมูลเปิดเผย (Open Data) อย่างไรก็ดี ข้อมูลเหล่านี้ส่วนใหญ่ไม่อยู่ในรูปแบบที่ง่ายต่อการนำไปใช้ประโยชน์ จึงทำให้เกิดช่องว่างที่เป็นโอกาสให้องค์กรข่าวเข้าไปทำหน้าที่เสาะหา รวบรวม วิเคราะห์ และประมวลผลข้อมูลออกมาเป็นสารสนเทศที่เข้าใจง่ายด้วยกระบวนการ “วารสารศาสตร์ข้อมูล”

ความหมาย

นักวิชาการและนักวิชาชีพสื่อานิยามความหมายของ “วารสารศาสตร์ข้อมูล” ไว้อย่างหลากหลาย เช่น Mirko Lorenz (2010) ให้ความหมายว่าวารสารศาสตร์ข้อมูล คือ ขั้นตอนการทำงานที่ประกอบไปด้วยองค์ประกอบในการเจาะลึกลงไปในเรื่องข้อมูล โดยการเก็บเล็กผสมน้อยข้อมูลจากที่ต่างๆ ทำความสะอาดข้อมูลและจัดโครงสร้าง จากนั้นจึงเข้าสู่ขั้นตอนการกรองข้อมูลด้วยการค้นหาข้อมูลที่เฉพาะเจาะจง ต่อด้วยขั้นตอนการวาดภาพจากข้อมูล และการทำให้เป็นรายงานข่าว

Simon Rogers (อ้างอิง สุธาร์ตน์ ดิษยวรรณนะ จันทรวัฒน์นากุล และ จักรกฤษ เพิ่มพูล, 2557) กล่าวว่า วารสารศาสตร์ข้อมูล คือ การเปลี่ยนแปลงบทบาทของนักวารสารศาสตร์ให้กลายเป็น “นักแปล” เพื่อแปลและแปลงความหมายของข้อมูลในรูปแบบที่ประชาชนจะสามารถเข้าใจได้

สฤณี อาชวานันทกุล (2558) นิยามว่า วารสารศาสตร์ข้อมูล คือ การทำข่าวด้วยข้อมูล โดยสื่อมวลชนทำงานร่วมกับผู้เชี่ยวชาญด้านไอที และภาคประชาชน ช่วยกันสร้างฐานข้อมูลข่าว

ขณะที่ Anthony DeBarros (2010) ให้ความเห็นว่าวารสารศาสตร์ข้อมูล คือ สิ่งเดียวกับ “การใช้คอมพิวเตอร์ช่วยในการรายงานข่าว” (Computer-Assisted Reporting: CAR) เพียงแค่เปลี่ยนคำเรียกให้ชัดเจนมากขึ้น

จากคำนิยามทั้งหมดที่กล่าวมานี้สามารถสรุปได้ว่า “วารสารศาสตร์ข้อมูล” คือ กระบวนการรายงานข่าวโดยใช้ข้อมูลเป็นหลัก เริ่มต้นจากการค้นหาเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ตรวจสอบจัดระบบใหม่ และแปรรูปข้อมูลเพื่อนำเสนอไปยังผู้รับสารในรูปแบบที่เข้าใจได้ง่าย ซึ่งในกระบวนการดังกล่าวนี้มักจะใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเข้ามาช่วยในการทำงานด้วย

จุดกำเนิดและความเปลี่ยนแปลง

แม้คำว่า “วารสารศาสตร์ข้อมูล” เพิ่งใช้กันอย่างแพร่หลายในแวดวงวิชาการและวิชาชีพสื่อสารมวลชนในปี ค.ศ.2010 แต่การรายงานข่าวโดยใช้ข้อมูลนั้นอยู่คู่กับวงการวารสารศาสตร์มานานแล้ว อย่างไรก็ตามการรายงานข่าวโดยใช้ข้อมูลในอดีตต้องเผชิญอุปสรรคในด้านความคุ้มค่าในการลงทุน เพราะต้องทำงานกับข้อมูลจำนวนมากโดย

ไม่มีเทคโนโลยีที่ทันสมัย เป็นตัวช่วย เช่น ข่าวสืบสวนของหนังสือพิมพ์ซันเดย์ไทมส์ (Sunday Times) ในปี ค.ศ.1961 รายงานข่าวกรณียาระงับประสาทของบริษัทยาเยอรมัน ที่ถูกถอนออกจากตลาดเนื่องจากพบว่ามียาผลกระทบบรุนแรงต่อทารก ระหว่างทำข่าวนี้ ซันเดย์ไทมส์จ่ายเงินเพื่อซื้อเอกสารภายในของบริษัทยาจำนวนมาก และต้องแปลข้อมูลทั้งหมดเป็นภาษาอังกฤษ โดยต้องใช้เวลาเกือบหนึ่งปี แม้ในที่สุดข่าวสืบสวนชิ้นนี้จะประสบความสำเร็จ และนำไปสู่การจ่ายเงินชดเชยแก่ผู้เสียหาย แต่ก็นำมาซึ่งข้อสงสัยต่อความคุ้มค่าในการลงทุนทำข่าวด้วย (Roy Greenslade, 2010)

เมื่อเข้าสู่ทศวรรษ 1990 เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์เริ่มแพร่หลายทำให้แนวคิดเรื่องการใช้คอมพิวเตอร์ช่วยในการรายงานข่าว (CAR) ได้รับความนิยม และทำให้การทำข่าวโดยใช้ข้อมูลมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยมีการแปรรูปข้อมูลออกมาเป็นสถิติ ตาราง กราฟ และแผนที่ มากขึ้น โดยใช้โปรแกรม เช่น Access, Excel, SPSS (Anthony DeBarros, 2010)

การเติบโตของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารซึ่งช่วยให้นักข่าวเข้าถึงข้อมูล และสามารถนำมาวิเคราะห์ด้วยเครื่องมือที่ทันสมัย เป็นแรงผลักดันให้เกิดการรายงานข่าวโดยใช้ข้อมูลได้รับความนิยมมากขึ้น จนกระทั่งหนังสือพิมพ์เดอะการ์ดเดียน (The Guardian) นำคำว่า “วารสารศาสตร์ข้อมูล” มาใช้เป็นครั้งแรกหลังจากเปิด Datablog ในปี ค.ศ.2009 (Simon Rogers, 2011) นอกจากนั้นในปี ค.ศ.2010 กระแสความตื่นตัวต่อ “วารสารศาสตร์ข้อมูล” ยิ่งกระจายเป็นวงกว้างหลังวิกิลีกส์ (WikiLeaks) เผยแพร่เอกสารเกี่ยวกับสงครามในอัฟกานิสถานบนอินเทอร์เน็ต แล้วสื่อมวลชนที่มีชื่อเสียงระดับโลก เช่น นิวยอร์กไทมส์ (New York Times) และเดอะการ์ดเดียน (The Guardian) นำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์จัดระบบใหม่ และนำเสนอออกมาเป็นข่าวจนได้รับความสนใจจากทั่วโลก

ความสำคัญ

จากที่กล่าวแล้วว่าวารสารศาสตร์ข้อมูลเป็นการแสวงหาข้อมูลที่เป็นประโยชน์ โดยคัดสรรออกมาจากข้อมูลจำนวนมากมหาศาล แล้วแปรรูปจากข้อมูลที่มีความซับซ้อนให้สามารถเข้าใจได้ง่าย ดังนั้นกระบวนการวารสารศาสตร์ข้อมูลจึงเสมือนการจัดสรรแหล่งทรัพยากรสารสนเทศขนาดใหญ่ ให้ประชาชนทั่วไปสามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อไปได้

ซึ่งจะเป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบความโปร่งใสของรัฐ เพิ่มความเป็นประชาธิปไตย สนับสนุนการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการแบบใหม่ที่ดีขึ้น และอาจสร้างองค์ความรู้ใหม่จากการรวบรวมข้อมูลจำนวนมากจากหลากหลายรูปแบบ

ในส่วนของความสำคัญต่อองค์กรข่าว จากตอนต้นของบทความที่กล่าวถึงความท้าทายขององค์กรข่าวในยุคนี้อันได้แก่ จะทำอย่างไรให้สามารถนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนในแบบที่คนทั่วไปไม่สามารถทำได้ และสามารถสร้างรายได้เพื่อความอยู่รอดในเชิงธุรกิจไปพร้อมกัน นำมาสู่ประเด็นสำคัญว่า วารสารศาสตร์ข้อมูล จะเข้ามาเป็นคำตอบได้อย่างไร

ในที่นี้ต้องทำความเข้าใจร่วมกันก่อนว่าวารสารศาสตร์ข้อมูลไม่ได้เข้ามาแทนที่การรายงานข่าวในรูปแบบเดิม แต่ท่ามกลางข้อมูลจำนวนมากมหาศาลในโลกปัจจุบันวารสารศาสตร์ข้อมูลสามารถสร้างคุณค่าเพิ่มให้กับงานข่าว ด้วยคุณลักษณะดังนี้ (สุดารัตน์ ดิษยวรรณนะ จันทราวพัฒนากุล และจักร์กฤษ เพิ่มพูล, 2557)

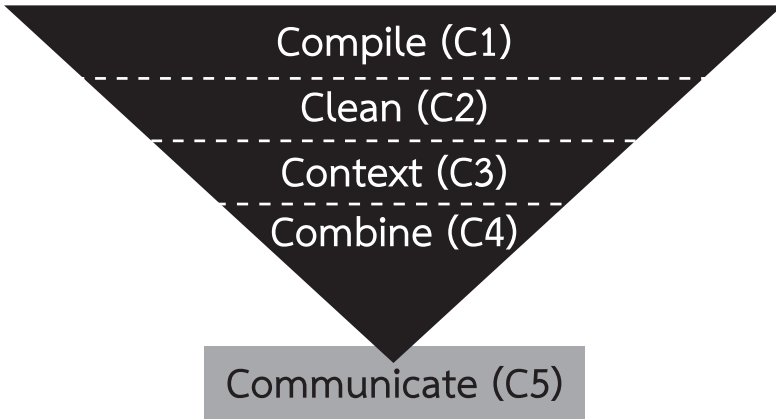
- สามารถเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอประเด็นซับซ้อนที่มีข้อมูลมหาศาล ให้เข้าใจง่ายด้วยการแปรรูปข้อมูลให้ออกมาเป็น อินโฟกราฟิกส์ (Infographics) หรือในรูปแบบมัลติมีเดียอื่นๆ
- ทำให้เรื่องราวที่ดูเหมือนไม่เชื่อมโยงหรือเกี่ยวข้องกัน มาปะติดปะต่อกัน และมีคุณค่ามากขึ้น
- ทำให้ย้อนกลับไปเห็นถึงต้นทางในการกำหนดกรอบหรือเรื่องราว พร้อมกับที่ทำให้เห็นถึงมุมมองใหม่ๆ หรือประเด็นใหม่ๆ ที่จะนำเสนอเรื่องราว
- ช่วยทำให้ข้อมูลต่างๆ ที่เดิมแล้วก่อความงุนงงและสับสนให้กับนักวารสารศาสตร์ มาเป็นการมองเห็นเบื้องหลังของเรื่องราวในความมากมายและซับซ้อนของข้อมูลเหล่านั้น
- เปลี่ยนภาพความเป็นนักวารสารศาสตร์ จากการเป็นผู้เล่าเรื่องคนแรก มาเป็นผู้ที่บอกกล่าวเล่าเรื่องราวให้เห็นถึงมุมมองใหม่ๆ เห็นความเชื่อมโยงของข้อมูลต่างๆ รวมถึงการเป็นผู้ถ่ายทอดเรื่องราวที่มีพัฒนาการของข่าวและข้อมูล
- เป็นการเพิ่มทักษะใหม่ๆ ให้กับนักวารสารศาสตร์ ทั้งทักษะในการค้นหาข้อมูล การทำความเข้าใจข้อมูล และการแปลงข้อมูลในรูปแบบตัวอักษรให้เป็นภาพหรือกราฟิกจากแหล่งข้อมูลดิจิทัล

จากคุณลักษณะที่กล่าวมานี้ทำให้ข่าวที่เป็นผลลัพธ์จากกระบวนการวารสารศาสตร์ข้อมูล เป็นที่ต้องการของผู้รับสาร คงความสดใหม่ได้นาน สร้างความแตกต่างให้องค์กรสื่อต้นสังกัดจากคู่แข่งอื่นๆ และช่วยเพิ่มแหล่งรายได้ใหม่ให้กับองค์กรได้

กระบวนการ

Paul Bradshaw (2011) ได้อธิบายกระบวนการทำข่าวแบบวารสารศาสตร์ข้อมูลในรูปแบบปิรามิดหัวกลับ 5 ขั้นตอน (5C) ดังนี้

ภาพที่ 1 กระบวนการทำข่าวแบบวารสารศาสตร์ข้อมูล
ตามคำอธิบายของ Paul Bradshaw

C1 Compile การเก็บรวบรวมข้อมูล

กระบวนการวารสารศาสตร์ข้อมูลเริ่มต้นจากประเด็นหรือคำถามที่นักข่าวต้องการค้นหาคำตอบซึ่งจะนำไปสู่การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยข้อมูลที่ได้มานี้อาจมีที่มาหลากหลาย เช่น

- ข้อมูลจากหน่วยงานภาครัฐ เช่น เว็บไซต์ data.go.th
- แหล่งข้อมูลสาธารณะของเอกชน เช่น Open Street Map, Flickr, Slide Share
- การสำรวจข้อมูลด้วยแบบสอบถาม
- ปัญญามวลชน (crowdsourcing) หรือการเปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล

C2 Clean การตรวจสอบและจัดระเบียบข้อมูล

เมื่อรวบรวมข้อมูลได้มาแล้วนั้น ขั้นตอนต่อมาคือการตรวจสอบและจัดระเบียบข้อมูล ตรวจสอบความถูกต้องของแหล่งที่มาของข้อมูล (data sources) ชุดของข้อมูลที่ได้รับ (date sets) คุณภาพของข้อมูลที่ได้รับ (data quality) และรูปแบบของข้อมูลที่ได้รับ (data format) โดยส่วนใหญ่จะทำใน 2 รูปแบบ คือ การตรวจสอบข้อมูลที่อาจเกิดความผิดพลาดจากบุคคล (human error) และการแปลงข้อมูลทั้งหมดที่ได้รับมาให้อยู่ในรูปแบบเดียวกันหรือให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน ซึ่งในขั้นตอนนี้สามารถใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อช่วยในการจัดระเบียบข้อมูลได้

C3 Context การวิเคราะห์บริบทข้อมูล

เมื่อตรวจสอบและจัดระเบียบข้อมูลแล้วขั้นตอนต่อมา คือ การวิเคราะห์บริบทของข้อมูลที่ได้รับมา โดยใช้วิธีตั้งคำถามต่อข้อมูล เช่น ใครเป็นเจ้าของข้อมูล ช่วงเวลาในการเก็บข้อมูล เหตุผลหรือวัตถุประสงค์ในการเก็บข้อมูล ระเบียบวิธีในการเก็บข้อมูล

C4 Combine การควบรวมข้อมูล

ประเด็นที่น่าสนใจอาจพบได้จากข้อมูลเพียงชุดเดียว แต่บ่อยครั้งที่เราจำเป็นต้องนำข้อมูล 2 ชุดมาเทียบเคียงหรือควบรวมกัน โดยในขั้นตอนนี้ทำได้ในรูปแบบของแผนภาพรวมข้อมูลสองชุดเข้าด้วยกัน หรือใช้วิธีการรวมข้อมูลเชิงประเด็น โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป

C5 Communicate การนำเสนอข้อมูล

ขั้นตอนสุดท้ายคือการนำเสนอข้อมูล โดยแปรรูปแบบประเด็นซับซ้อนที่มีข้อมูลมหาศาล โดยเฉพาะที่เป็นตัวเลขให้เข้าใจง่าย เช่นการทำให้เป็น แผนที่ (Map) ชาร์ต (Chart) อินโฟกราฟิกส์ (Infographics) หรือแอนิเมชัน (Animation)

กรณีศึกษาในต่างประเทศ

ดังที่กล่าวแล้วว่าแนวคิดวารสารศาสตร์ข้อมูลเริ่มได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางในปี ค.ศ.2010 และมีการนำไปประยุกต์ใช้อย่างจริงจังในองค์กรข่าวหลายสำนัก ในส่วนนี้จึงจะยกตัวอย่างกรณีศึกษาขององค์กรข่าวที่นำกระบวนการวารสารศาสตร์ข้อมูลไปใช้ในการสื่อข่าวได้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

กรณีที่ 1 การเผยแพร่เงินเดือนข้าราชการ โดย Texas Tribune (<http://salaries.texastribune.org>)

การเผยแพร่เงินเดือนข้าราชการเริ่มขึ้นในปี ค.ศ.2010 โดย Texas Tribune นำข้อมูลเงินเดือนข้าราชการในรัฐเท็กซัส สหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นข้อมูลที่ภาครัฐต้องเปิดเผยตามหลักการข้อมูลภาครัฐแบบเปิด (Open Government Data) มาจัดระบบทำฐานข้อมูลและอัปเดตขึ้นเว็บไซต์ให้ประชาชนทั่วไปสามารถเข้าถึงได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

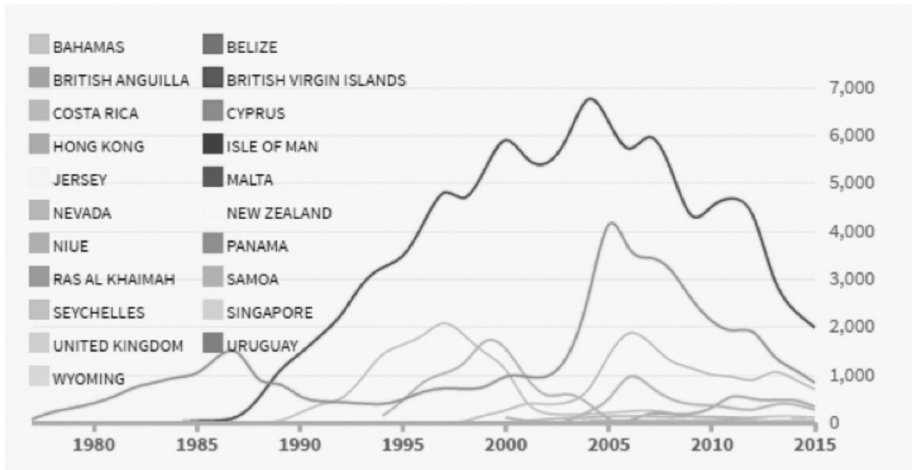
ปัจจุบันมีข้อมูลของข้าราชการกว่า 480,602 คน โดยผู้สนใจสามารถสืบค้นตามชื่อบุคคล ชื่อตำแหน่ง ชื่อหน่วยงาน และจำนวนเงินเดือนได้ หลังการเผยแพร่มีกระแสตอบรับทั้งแง่บวกและลบ ข้าราชการบางส่วนติดต่อขอให้นำข้อมูลเงินเดือนของตนออกจากระบบ เนื่องจากมองว่าเป็นการละเมิดสิทธิส่วนบุคคล แต่ Texas Tribune ก็ยังยืนยันถึงหลักการเรื่องความโปร่งใสที่จะให้ประชาชนผู้เสียภาษีมีสิทธิเข้าถึงข้อมูลเหล่านี้ได้ นอกจากนี้การเผยแพร่เนื้อหาในลักษณะนี้ยังมีผู้เข้าชมมากกว่าเนื้อหาส่วนอื่น ๆ ของ Texas Tribune ทั้งหมด

กรณีที่ 2 ข่าวต่อเบื้องชุด Panama Papers โดย ICIJ (<https://panama-papers.icij.org>)

ข่าวนี้นี้เพิ่งเผยแพร่ในปี ค.ศ.2016 โดยเครือข่ายผู้สื่อข่าวสืบสวนสอบสวนนานาชาติ (ICIJ) เปิดเผยเอกสารลับกว่า 11.5 ล้านฉบับ ขนาดรวมกันกว่า 2.6 เทระไบต์ (Terabyte) ที่มีแหล่งข่าวนิรนามส่งมาจาก บริษัทมอสแซคฟอนเซกา (Mossack Fonseca) ซึ่งเป็นบริษัทที่รับจัดตั้ง “บริษัทเปลือกหอย” (Shell Company) เพื่อปกปิดการถือครองทรัพย์สินและอำพรางเส้นทางการเงินของบุคคลและองค์กรจากหลากหลายประเทศทั่วโลก

เครือข่ายผู้สื่อข่าวสืบสวนสอบสวนนานาชาติร่วมมือกันวิเคราะห์ข้อมูลนี้ และทยอยนำเสนอข้อมูลออกมาหลากหลายรูปแบบ เช่น ข่าวแบบดั้งเดิม (Traditional News) อินโฟกราฟิกส์ (Infographics) หรือแอนิเมชัน (Animation) ซึ่งแสดงให้เห็นความเกี่ยวพันของข้อมูลกับการฟอกเงิน การหลบเลี่ยงภาษี และเครือข่ายทุจริตคอร์รัปชันระดับโลก หลังจากข่าวชุดนี้ได้รับการเผยแพร่ก็ทำให้มีการตรวจสอบขององค์กรต่าง ๆ ตามมา และมีบุคคลสำคัญบางส่วนออกมาแสดงความรับผิดชอบแล้ว เช่น นายกรัฐมนตรีไอซ์แลนด์ที่ประกาศลาออกจากตำแหน่ง หลังถูกเปิดเผยว่าเขาและ

ภรรยาชุกซ่อนบัญชีทรัพย์สินไว้นอกประเทศ โดยมีได้สำแดงบัญชีดังกล่าวขณะรับตำแหน่งสมาชิกรัฐสภา

ภาพที่ 2 อินโฟกราฟิกส์ (Infographics)

จากข่าว Panama Papers โดย ICIJ ที่แสดงให้เห็นถึงจำนวนเอกสารเกี่ยวกับการเปิดบริษัทเปลือกหอย (Shell Company) ในประเทศต่างๆ

วารสารศาสตร์ข้อมูลในประเทศไทย

ในประเทศไทยแนวคิดเรื่องวารสารศาสตร์ข้อมูลเริ่มเข้ามาสู่องค์กรข่าวต่างๆ ในช่วงปี พ.ศ.2554 จากนั้นก็เริ่มแพร่หลายมากขึ้นเรื่อยๆ แต่เมื่อพิจารณาโดยละเอียดจะพบว่าส่วนใหญ่จะเน้นเพียงการแปรรูปเนื้อหาเป็นอินโฟกราฟิกส์ (Infographics) หรือแอนิเมชัน (Animation) เพื่อให้น่าสนใจและเข้าถึงผู้รับสารได้ง่ายเท่านั้น โดยมีเพียงองค์กรข่าวไม่กี่แห่งที่ทำงานด้วยวารสารศาสตร์ข้อมูลเป็นประจำ ทั้งในการแสวงหาข้อมูล วิเคราะห์ตรวจสอบ ไปจนถึงการนำเสนอในขั้นสุดท้าย โดยในบทความชิ้นนี้จะขอยกตัวอย่างองค์กรที่ทำงานด้วยวารสารศาสตร์ข้อมูลอย่างโดดเด่น ดังนี้

กรณีที่ 1 สำนักข่าวอิสรา (http://www.isranews.org)

สำนักข่าวอิสรา (Isra News Agency) เป็นสำนักข่าวออนไลน์ในลักษณะไม่แสวงหาผลกำไรที่พัฒนามาจากศูนย์ข่าวอิสราซึ่งจัดตั้งโดยสมาคมนักข่าวหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านเว็บไซต์โดยเน้นข่าวเพื่อชุมชน ข่าวนโยบายสาธารณะ และข่าวสืบสวน

สำนักข่าวอิศรา แบ่งเนื้อหาส่วนหนึ่งสำหรับข่าวเชิงสืบสวนโดยเฉพาะ โดยมุ่งเปิดเผยข้อมูลข้อเท็จจริงที่มีผลในด้านการตรวจสอบ ป้องกัน และปราบปรามทุจริต รวมถึงการใช้อำนาจโดยมิชอบของเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งเนื้อหาประเภทนี้ส่วนใหญ่ผลิตด้วยกระบวนการวารสารศาสตร์ข้อมูล ตั้งแต่การแสวงหารวบรวมข้อมูล วิเคราะห์แจกแจง จัดระบบไปจนถึงการนำเสนอในรูปแบบอินโฟกราฟิกส์ (Infographics) เช่น ข่าว “คดียกยอก-ฟอกเงินสหกรณ์คลองจั่นฯ ในมือดีเอสไอ-เบ็ดเสร็จ 2 หมื่นล้าน”

ข่าวดังกล่าวนี้มีบุคคลเข้าไปพัวพันเกี่ยวข้องมากมาย ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มนักธุรกิจ พระสงฆ์ หรือแม้แต่อดีตนักการเมือง หน่วยงานของรัฐ รวมถึงบรรดาสหกรณ์ต่าง ๆ ซึ่งกรมสอบสวนคดีพิเศษ (DSI) ได้ดำเนินการสอบสวนมาตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ.2556 และมีการขยายผลไปสอบในประเด็นการฟอกเงิน-รับของโจร เพิ่มเติมด้วย ทำให้เป็นข่าวที่ซับซ้อนและมีข้อมูลจำนวนมาก

ภาพที่ 3 อินโฟกราฟิกส์ (Infographics)

จากข่าวคดียกยอก-ฟอกเงินสหกรณ์คลองจั่นฯ

โดยสำนักข่าวอิศรา ที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของบุคคลที่เกี่ยวข้องในข่าว

อย่างไรก็ตามกระบวนการวารสารศาสตร์ข้อมูลของสำนักข่าวอิศราจะยังขาดขั้นตอนสุดท้าย คือ การแปรสภาพของข้อมูลที่ซับซ้อนให้เข้าใจง่ายขึ้น ยังมีการใช้อินโฟกราฟิกส์ (Infographics) ไม่มากนัก และไม่พบการใช้มัลติมีเดีย (Multimedia) อื่นๆ ซึ่งอาจจะด้วยเหตุที่สำนักข่าวอิศราเป็นองค์กรสื่อขนาดเล็ก ที่ไม่แสวงหาผลกำไร จึงไม่มีงบประมาณเพียงพอที่จะลงทุนจ้างนักออกแบบเพื่อการสร้างอินโฟกราฟิกส์หรือมัลติมีเดียโดยเฉพาะเหมือนองค์กรสื่อเอกชน

กรณีศึกษา 2 สำนักข่าวไทยพับลิก้า (<http://thaipublica.org>)

สำนักข่าวไทยพับลิก้า (Thai Publica) เป็นสำนักข่าวออนไลน์ที่มุ่งนำเสนอข่าวสืบสวนสอบสวน เน้นประเด็นตรวจสอบความโปร่งใสภาครัฐ ภาคเอกชน และการพัฒนาที่ยั่งยืน มุ่งหวังที่จะใช้อินเทอร์เน็ต (Internet) เป็นทั้งพื้นที่ในการนำเสนอข่าว และเป็นเครื่องมือในการทำงาน โดยเชื่อมั่นในพลังของสื่อใหม่ว่า การใช้อินเทอร์เน็ตเป็นพื้นที่และเครื่องมือจะช่วยดำรงความเป็นอิสระของกองบรรณาธิการ ก้าวข้ามข้อจำกัดของสื่อกระแสหลัก และสร้างความแตกต่างให้กับสำนักข่าวไทยพับลิก้า ทั้งในแง่ของการนำเสนอข่าวเชิงลึก และการนำเสนอข้อมูลที่ซับซ้อนอย่างเข้าใจง่าย

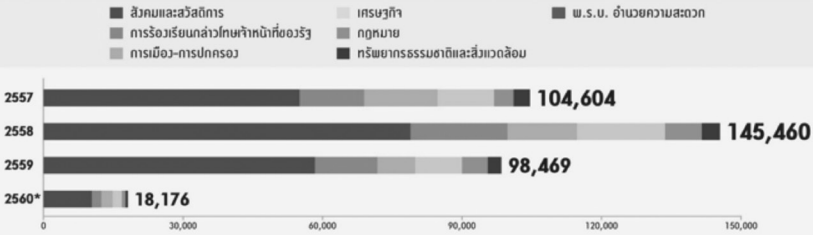
การทำงานของสำนักข่าวไทยพับลิก้าส่วนใหญ่จะทำข่าวต่อเนื่องเป็นชุด โดยนักข่าวแสวงหาข้อมูลที่น่าสนใจมาสู่ประเด็นข่าว ตรวจสอบความถูกต้อง เรียบเรียงจัดระเบียบข้อมูล และนำมาแปรสภาพของข้อมูลที่ซับซ้อนให้เข้าใจง่ายขึ้นในรูปแบบอินโฟกราฟิกส์ (Infographics) ซึ่งนับได้ว่าเป็นการทำงานอย่างวารสารศาสตร์ข้อมูลอย่างครบวงจร เช่น ข่าว “3 ปี 2 เดือน รัฐบาลประยุทธ์ คนไทยร้องทุกข์กว่า 300,000 ครั้ง 3 อันดับแรก สวัสดิการสังคม-จนท.รัฐ-เศรษฐกิจ” ซึ่งเป็นการประมวลข้อมูลจากศูนย์บริการข้อมูลภาครัฐเพื่อประชาชนในช่วง 3 ปี 2 เดือน (ปีงบประมาณ 2557-2560) ที่ผ่านมา จำนวนการร้องทุกข์ 377,709 ครั้ง โดยเป็นการร้องทุกข์ในเรื่องสังคมและสวัสดิการมากที่สุด รองลงมาคือการร้องเรียนกล่าวโทษเจ้าหน้าที่ของรัฐ

ทั้งนี้ สำนักข่าวไทยพับลิก้าเป็นองค์กรข่าวที่ดั่งขึ้นใหม่โดยใช้แนวคิดวารสารศาสตร์ข้อมูลเป็นฐานจึงสามารถดำเนินงานได้อย่างครบถ้วน

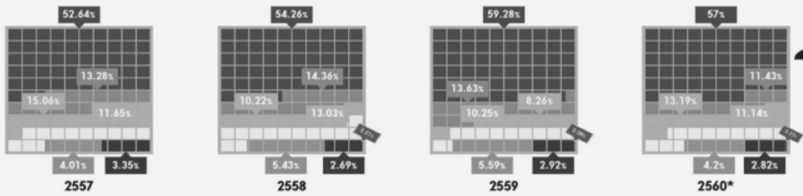

เรื่องราวร้องทุกข์ของประชาชนถึงแต่ปีงบประมาณ 2557-2560

หน่วย: ครั้ง

	2557	2558	2559	2560*	รวม 4 ปี
สังคมและสวัสดิการ	55,064	78,928	58,368	10,360	202,720
การร้องเรียนกล่าวโทษเจ้าหน้าที่ของรัฐ	13,892	20,889	13,419	2,078	50,278
การเมือง-การปกครอง	15,758	14,864	8,130	2,397	41,149
เศรษฐกิจ	12,191	18,954	10,092	2,025	43,262
กฎหมาย	4,196	7,894	5,509	764	18,363
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	3,503	3,914	2,875	512	10,804
พ.ร.บ. อำนาจศาลหลวง	-	17	76	40	133
รวมแต่ละปีงบประมาณ	104,604	145,460	98,469	18,176	366,709

ที่มา: รวบรวมโดยสำนักข่าวออนไลน์ไทยพับลิก้า

*ปีงบประมาณ 2560 มีอยู่ 2 เดือน (ก.ค. - พ.ย.) มีการร้องเรียนกล่าวโทษเจ้าหน้าที่ของรัฐอีก 4 ครั้ง

ภาพที่ 4 อินโฟกราฟิกส์ (Infographics)

จากข่าว 3 ปี 2 เดือน คนไทยร้องทุกข์กว่า 300,000 ครั้ง

โดยสำนักข่าวไทยพับลิก้า ที่แสดงให้เห็นถึงข้อร้องเรียนต่อศูนย์บริการข้อมูล

ภาครัฐเพื่อประชาชน

บทสรุปวารสารศาสตร์ข้อมูลกับการรายงานข่าวของสื่อไทย

วารสารศาสตร์ข้อมูลไม่ได้มาแทนที่กระบวนการทำข่าวแบบเดิม เพราะไม่ว่าเทคโนโลยี หรือภูมิทัศน์สื่อจะเปลี่ยนไปอย่างไร แต่หน้าที่ของคนข่าวก็ไม่เคยเปลี่ยน นั่นคือการใช้ทุกอย่างที่มีเพื่อค้นหาความจริง และตรวจสอบผู้มีอำนาจ ดังนั้นวารสารศาสตร์ข้อมูลจึงเป็นการนำเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมาเพิ่มประสิทธิภาพในการทำข่าวให้สูงขึ้นเพื่อให้สามารถขุดคุ้ย นำความจริงที่ถูกซ่อนเร้นมาตีแผ่อย่างรอบด้าน

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาการใช้กระบวนการวารสารศาสตร์ข้อมูลของสื่อมวลชนในประเทศไทย ยังพบว่าส่วนใหญ่จะเน้นเพียงการแปรรูปเนื้อหาเป็นอินโฟกราฟิกส์

(Infographics) หรือแอนิเมชัน (Animation) เพื่อให้น่าสนใจและเข้าถึงผู้รับสารได้ง่ายเท่านั้น ซึ่งอาจเป็นเพราะข้อจำกัดใน 3 ประเด็น ได้แก่

1. ข้อจำกัดภายในองค์กร เช่น แหล่งเงินทุน การจัดสรรงบประมาณ บุคลากร และเวลา ดังนั้นการเพิ่มปริมาณและคุณภาพของกระบวนการวารสารศาสตร์ข้อมูลจะต้องเป็นการวางนโยบายตั้งแต่ระดับของผู้บริหาร รวมถึงมีการฝึกอบรมพัฒนาบุคลากรให้เข้าใจหลักการของวารสารศาสตร์ข้อมูลเพื่อให้ได้ข่าวเชิงลึก

2. ข้อจำกัดด้านวัฒนธรรมการเปิดรับข่าวสารของคนไทย อันเกี่ยวเนื่องกับระดับการศึกษา สภาพเศรษฐกิจ และสังคมโดยรวม มีผลให้ข่าวที่มีข้อมูลเชิงลึก อย่างข่าวที่ได้มาจากกระบวนการวารสารศาสตร์ข้อมูลไม่ได้รับความนิยมเท่าข่าวที่เน้นความหวือหวาฉาบฉวย อันจะเห็นได้ว่าแม้ข่าวเชิงลึกมักจะได้รับรางวัลจากสมาคมวิชาชีพ แต่ก็ไม่มีผลต่อกระแสความสนใจของสังคมไทยที่ชัดเจนนัก

3. ข้อจำกัดด้านการเปิดเผยข้อมูล ปัญหานี้เกิดจากการที่ภาครัฐและภาคธุรกิจในประเทศไทยยังไม่ยอมเผยแพร่ข้อมูลที่สำคัญในลักษณะข้อมูลแบบเปิด (Open Data) ทำให้สื่อมวลชนไทยยังไม่สามารถเข้าถึงและดึงข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนมาใช้ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ เช่น การใช้จ่ายเงินเพื่อการประชาสัมพันธ์ของภาครัฐ การจัดซื้อจัดจ้างในโครงการต่างๆ ของรัฐ หรือข้อมูลความโปร่งใสในองค์กรเอกชน

ทั้งนี้หากสื่อมวลชนในประเทศไทยสามารถพัฒนาและนำกระบวนการวารสารศาสตร์ข้อมูลมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพโดยจัดสรรแหล่งข้อมูลให้ประชาชนทั่วไปสามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อไปได้ เช่น การรวบรวมข้อมูลสาธารณะที่กระจัดกระจายอย่างข้อมูลพฤติกรรมกรรมการทำธุรกรรมออนไลน์มาประมวลผลให้นำไปประยุกต์ใช้ได้ง่ายก็จะเป็นการช่วยสนับสนุนระบบเศรษฐกิจของประเทศได้ หรือในอีกทางหนึ่งก็สามารถส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบความโปร่งใสของภาครัฐและภาคเอกชน เช่น การเปิดให้ประชาชนร่วมให้ข้อมูล นำมาประมวลผล และช่วยกันตรวจสอบการใช้งานงบประมาณของรัฐบาล ซึ่งทั้งหมดนี้จะมีส่วนช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของชาติได้

เอกสารอ้างอิง

สถณี อาชวานันทกุล. *วารสารศาสตร์ข้อมูล*. (5 สิงหาคม 2559). สืบค้นจาก http://data.go.th/Public/Docs/EGA_Opendatahandbook_20141031_v1.1.pdf

สุदारัตน์ ดิษยวรรณระ จันทรวัดพัฒนากุล และ จักรกฤษ เพิ่มพูน (2557). *หลักและแนวคิดวารสารศาสตร์คอนเวอร์เจนซ์*. กรุงเทพฯ : สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย.

Alex Howard. *Six ways data journalism is making sense of the world, around the world*. (2016, 4 August) Retrieved from <http://radar.oreilly.com/2012/12/six-ways-data-journalism-is-making-sense-of-the-world-around-the-world.html>.

Anthony DeBarros. *Data Journalism and the Big Picture*. (2016, 4 August) Retrieved from <http://www.anthonydebarros.com/2010/11/26/data-journalism-the-big-picture/>.

Bradshaw, Paul. *How to be a data journalist*. (2016, 4 August) Retrieved from <http://www.theguardian.com/news/datablog/2010/oct/01/data-journalism-how-to-guide>.

Bradshaw, Paul. *The inverted pyramid of data journalism*. (2016, 4 August) Retrieved from http://datadrivenjournalism.net/news_and_analysis/the_inverted_pyramid_of_data_journalism.

Gray, Jonathan, Bounegru, Liliana & Chambers, Lucy. *Behind the Scenes at the Guardian Datablog*. (2016, 4 August) Retrieved from http://datajournalismhandbook.org/1.0/en/in_the_newsroom_3.html.

Lorenz, Mirko. *Data driven journalism: What is there to learn?*. (2016, 4 August) Retrieved from <http://www.slideshare.net/mirkolorenz/datadriven-journalism-what-is-there-to-learn>.

Roy Greenslade. *We should be thankful for WikiLeaks*. (2016, 5 August)
Retrieved from <http://edition.cnn.com/2010/OPINION/07/29/wikileaks.roy.greenslade/index.html>

Simon Rogers. *Data journalism at the Guardian : what is it and how do we do it?*. (2016, 4 August) Retrieved from <http://www.theguardian.com/news/datablog/2011/jul/28/data-journalism>.

Tim Berners-Lee. *Analysing data is the future for journalists*. (2016, 5 August) Retrieved from <http://www.theguardian.com/media/2010/nov/22/data-analysis-tim-berners-lee>.